

Att Svära i kyrkan

Innehåll
Förord
Inledning

TJUGOFYRA ROSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

STELLAN Tengroth (RED)

Kapitelvis publicering

Detta är ett av tjugofyra dokument som tillsammans utgör hela innehållet i antologin *Att svära i kyrkan – Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* och som under vintern och våren 2014-2015 kommer att publiceras på bland annat Steg3:s webbsida (www.steg3.se)

Samtliga pdf-filer får utan restriktioner spridas och kommer att finnas tillgängliga på:

www.tillvaxtreflektera.se/att-svara-i-kyrkan/pdf

Så länge lagret räcker kan den som pocketbok köpas hos bland annat de större nätbokhandlarna. Och som e-bok lär den överleva sin pappers dito.

Stellan Tengroth (red)

Att svära i kyrkan

—

Tjugofyra röster om evig tillväxt
på en ändlig planet

Med bidrag av:

Katarina Bjärvall
Anna Borgeryd
Bengt Brülde
Amelia Bryne
Stefan Edman
Susanna Elfors
Per Grankvist
Pernilla Hagbert
KG Hammar
Pär Holmgren
Alf Hornborg
Anne Jerneck

Sara Karlsson
Billy Larsson
Fredrik Lindström
Ylva Lundin
Stina Oscarson
Christer Sanne
Birger Schlaug
Fredrik Sjöberg
Stellan Tengroth
Anders Wijkman
Lars Wilderäng
Boo Östberg

***Tillväxt-
reflektera***

Initiativet till boken är taget inom nätverket Steg 3 (www.steg3.se) och de flesta av författarna är medlemmar i detta.

Första utgåvan utgiven på Pärspektiv förlag 2013.

© 2013, Tillväxt-reflektera och resp. författare

Andra utgåvan 2013

Redaktör: Stellan Tengroth

Omslag ..: Bart van der Gaag

Tryck.....: ScandBook, Falun

Förlag.....: Tillväxt-reflektera, Göteborg

www.tillvaxtreflektera.se

ISBN: 978-91-981467-0-7

Innehåll

Förord	9
Inledning	13
Kort introduktion till vardagssvenska <i>Per Grankvist</i>	22
Tillväxt inifrån <i>KG Hammar</i>	36
Vad är av värde? <i>Sara Karlsson</i>	46
Tillväxtens innersta väsen <i>Stellan Tengroth</i>	54
Den vite konsumentens börda <i>Alf Hornborg</i>	66
Vi behöver uthållig försörjning – inte pseudotillväxt <i>Anna Borgeryd</i>	80
Alla har rätt till ett häftigt kök – kommunen betalar <i>Boo Östberg / Fredrik Sjöberg</i>	98
Framtiden är överlovad – och överbelånad <i>Anders Wijkman</i>	114
Kulturens roll för en hållbar utveckling <i>Stina Oscarson</i>	136
Tillväxtrealism <i>Lars Wilderäng</i>	154

Tillit till tummen <i>Katarina Bjärvall</i>	164
Hållbarhetens vetenskap och politik <i>Anne Jerneck</i>	178
Vi låter det ske framför våra egna ögon <i>Pär Holmgren</i>	194
Den gröna byggbranschens paradox <i>Pernilla Hagbert</i>	206
En hyllning till den gröna förorten <i>Susanna Elfors</i>	218
Strandskatan är missnöjd med sina ägg <i>Fredrik Lindström</i>	232
Global etik istället för ekonomisk tillväxt <i>Billy Larsson</i>	248
Klimatproblemet – politiken och moralen <i>Bengt Brülde</i>	264
Behov av utvecklingssamtal <i>Birger Schlang</i>	280
Vad vill människor egentligen ha – och kan det bli hållbart? <i>Christer Sanne</i>	296
Hur skall Moder Jord orka? <i>Stefan Edman</i>	308
Med livet i fokus <i>Amelia Bryne</i>	324
Bygg nätverk och odla förnöjsamhet <i>Ylva Lundin</i>	340

Förord

Den här antologin är framtagen på initiativ av nätverket Steg 3 och nästan alla skribenter är medlemmar i nätverket. Steg 3 bildades våren 2010 och vårt syfte är att få igång ett samtal om de verkligt stora frågorna på vägen mot ett hållbart samhälle.

Medlemmarna i Steg 3 är från såväl höger som vänster och består av civilingenjörer, ekonomer, humanekologer, biologer, miljövetare, agronomer, filosofer, psykologer, socionomer, arkitekter, samhällsplanerare, statsvetare, företagare, kulturproducenter, konstvetare, konstnärer, kommunikatörer, konfliktforskare, jurister, läkare, pedagoger, systemutvecklare, IT-konsulter, journalister, författare samt aktiva och före detta aktiva politiker för att nämna några exempel.

Steg 3 anser att själva grundbulten i dagens samhälle, det vill säga beroendet av ekonomisk tillväxt, behöver analyseras och ifrågasättas. Den nuvarande ekonomiska modellen måste tillåtas att problematiseras och utsättas för öppen kritik. Vi behöver titta närmare på vilka drivkrafter som finns inbyggda i det ekonomiska system vi har som bas för vårt samhälle och vilka effekter dessa drivkrafter har på samhällets utveckling.

Genom att samlas i ett gemensamt nätverk hoppas vi kunna visa att dessa frågor är angelägna och behöver tas på betydligt större allvar. Vår förhoppning är att få igång

en konstruktiv diskussion om det vi kallar tillväxtens dilemma.

Bruttonationalprodukten (BNP) är ett mått på den ekonomiska aktiviteten i ett land. Ekonomisk tillväxt är ett begrepp som mäter ökningen av BNP från år till år. De flesta bedömare, från höger till vänster, såväl ekonomer som politiker, är överens om att BNP inte är ett bra mått på ett samhälles välmående. Dessutom är det ganska trubbigt även som rent ekonomiskt mått. Men ändå fortsätter vi i praktiken att sätta ekonomisk tillväxt, det vill säga ökning av BNP, som främsta mål för samhällets utveckling. Såväl i Sverige som inom EU och resten av världen. Steg 3 är egentligen varken för eller emot ekonomisk tillväxt, men vi anser att det är orimligt att fortsätta ha det som ett eftersträvansvärt utvecklingsmål. Framförallt nu när tillväxtens negativa sidor visar sig allt tydligare, i form av nedbrytning av de ekosystem vi alla är beroende av för vår överlevnad.

Fokus borde istället vara på ett antal kvalitativa utvecklingsmått som kan mäta hur väl samhället och dess medborgare mår. Att utvecklingen är långsiktigt hållbar ur miljösynpunkt är ju en given grundförutsättning. Annan önskvärd utveckling kan till exempel vara förbättrad vård, skola och omsorg eller att alla har goda förutsättningar till egen försörjning. Man kan även tänka sig ökade möjligheter att göra vad man vill med sitt liv som ett tecken på utveckling eller ökad jämlikhet och mindre diskriminering.

Vilken typ av utveckling samhället ska sträva efter är givetvis inte något som vi inom nätverket Steg 3 ska definiera, utan något som vi alla tillsammans måste bestämma i demokratisk anda. Men att på 2000-talet se

ekonomisk tillväxt i sig som det viktigaste måttet på utveckling känns förlegat.

Frågan som blir alltmer relevant att ställa är snarare hur vi får hög livskvalitet utan att vara beroende av ständig ekonomisk tillväxt.

Stockholm i maj 2013

Johan Olsson,
Steg 3

Inledning

Det går knappt att öppna en dagstidning utan att hitta åtminstone någon artikel som nämner ordet tillväxt och med ytterst få undantag används det i betydelsen ”positiv utveckling”. Och sett i backspeglarna har den – i många avseenden – goda utveckling som vi i västvärlden upplevt under det senaste århundradet gått hand i hand med en stadigt växande BNP.

Ekonomisk tillväxt har blivit allt mer förankrad, inte bara som ett medel för samhällsutveckling, utan också som det kanske viktigaste målet att styra mot. Inom både kommuner och regioner tar man fram ambitiösa dokument som ska ge den långsiktiga färdriktningen och där är det mer regel än undantag att ”hållbar tillväxt” är det överordnade målet. Det som ska vara rättesnöret för de viktiga dagliga besluten.

Men parallellt med detta har allt fler börjat uttrycka tvivel och vågat ifrågasätta tillväxten. Grovt sett har de kritiska rösterna två infallsvinklar. Den första skjuter in sig på om ekonomisk tillväxt är eftersträvansvärd och om de kollektiva och personliga vinsterna överväger tillväxtens baksida. En baksida med ett uppskruvat tempo, konsumtionshets och mindre tid att ägna sig åt sådant som verkligen ger livet mening.

Det andra synsättet har sitt fokus på om tillväxt, oberoende av om den är positiv eller inte, över huvud taget är möjlig. I detta perspektiv är tillgång till energi och

naturresurser nyckelfrågor, men självklart också hot mot ekosystem och ett klimat som riskerar löpa amok.

Även om det är lätt att hitta invändningar mot BNP-tillväxt är det inte konstruktivt att blunda för att vårt moderna samhälle i alla dess delar är utvecklat under en tid av expansion. Tekniska framsteg och ökad produktivitet har lett till minskat behov av arbetskraft, men så länge ekonomin växte var det möjligt att ”skapa” nya jobb. Utan tillväxt riskerar nu arbetslösheten skjuta i höjden. Dessutom är viktiga byggstenar i den välfärd som vi värnar – sjukvård, skola och pensioner – i grunden hotade när tillväxten uteblir och vi går in i den ständiga lågkonjunkturen.

Och inte bara sysselsättning och välfärd är i riskzonen. Det finansiella systemet kan rasa samman den dag som expansionen inte längre är möjlig. I en verklighet med en växande real ekonomi var det inte bara möjligt att öka skuldsättningen, det var faktiskt för de flesta både klokt och rationellt att göra så. Som en följd av detta har, under de senaste årtiondena, den finansiella sektorn och de samlade skulderna växt till en gigantisk storlek. Det som fram till nu har varit en förutsättning och ett smörjmedel för samhällsutvecklingen riskerar bli den kvarnsten som sänker tillväxten.

Detta är i ett nötskal tillväxtens dilemma. Å ena sidan uppenbara gränser för fortsatt tillväxt. Ekologiska och resursmässiga gränser som inte är förhandlingsbara. Å andra sidan ett samhälle som förutsätter ständig expansion. I en krympande ekonomi kommer inte bara välfärden, utan också den sociala stabiliteten, demokratin och i förlängningen freden att sväva i fara.

De tjugofyra rösterna

Problem, utmaningar eller kriser. Oavsett vilka ord man använder är det svåra ämnen. Samtidigt finns det mycket som är trivialt. Frågor som är enkla och närmast självklara att ställa. Att våga lyfta på locket och ställa dem, även om man inte har svaren, är en tanke med denna bok.

Antologin innehåller 23 kapitel och ger röst åt 24 olika personer. Var och en står för sina tankar och sina argument. Det är en stor bredd, skilda utgångspunkter och olika tilltal. Här finns de som över huvud taget inte nämner ordet tillväxt och här finns andra där t-ordet är med i var och varannan mening. Alla har de bäring på ett kritiskt ifrågasättande av den samhällsutveckling vi ser omkring oss. Bland författarna finns politiker av skilda kulörer, professorer, författare, miljödebattörer och andra som man kanske inte alls förknippar med frågorna kring en hållbar utveckling.

Alla ger de sin problembeskrivning och ställer frågor som de ser som viktiga. Och här finns inte bara frågor utan också en del konstruktiva förslag och idéer.

Däremot får du leta förgäves efter det kapitel som serverar universallösningen.

Per Granqvist inleder med att skärskåda vårt ordbruk. Den första kända användningen av ordet tillväxt går tillbaka till år 1633, och idag är det en del i vardagsspråket som vi tar för given. Vad vi lägger i ordens betydelse, vad som sägs i klartext och vad som står mellan raderna är mycket viktigare än vad man kan förledas tro.

KG Hammar tar upp något som är minst lika viktigt som språkbruket – den inre och andliga tillväxten. En tillväxt som inte tär på några ändliga naturresurser och som kanske är en förutsättning om vi ska kunna säga nej till den ekonomiska tillväxten.

Sara Karlsson är tydlig med att identifiera två aspekter av tillväxtdiskussionen. Å ena sidan frågan om tillväxten är möjlig och å andra sidan frågan om den är något att sträva efter. Med detta sagt lägger hon sedan kraften på att vrida och vända på tankarna om tillväxt är önskvärd, men också vad som skiljer välfärd och välstånd. I sin roll som politiker och riksdagsledamot ser hon tillväxtens dilemma tydligare än många andra.

Stellan Tengroth har fokus på den infallsvinkel som Sara inte tog upp. Med avstamp i de villkor för växande som gäller inom biologin analyserar han möjligheterna för fortsatt BNP-tillväxt. Kapitlet avslutas med en appell för förnöjsamhet.

Alf Hornborg erbjuder ett globalt samhällsvetenskapligt perspektiv på tillväxt, konsumtion och teknik. Allt handlar ytterst om fördelning mellan fattiga och rika i världen. Våra sätt att prata om pengar, levnadsstandard och teknisk ”utveckling” är ideologiska dimridåer som gör de globala orättvisorna mindre upprörande. Våra illusioner ger oss ett sammanhang som vi kan leva med.

Anna Borgeryd ställer utvärderande frågor: Vad är det som är bra med hur industrisamhället försörjer oss? Och vad är det som är kortsiktigt och ohållbart? Slutsatsen är att västvärlden haft årtionden av kostsam pseudotillväxt och att vi nu måste förändra de ekonomiska spelreglerna för att skydda försörjningen.

Boo Östberg och *Fredrik Sjöberg* sätter upp sambandet: Energi = Arbete = Ekonomi = Välfärd = Demokrati. Denna mycket förenklade ”formel” är grunden då de frågar sig om demokratin kommer stå pall. Deras bild är att bakom den ekonomiska krisen ligger minskade tillgångar på energi och att detta i sin tur kommer sätta gränser för den ständiga tillväxten – den som våra välfärdssystem är så beroende av.

Anders Wijkman tar fasta på finanssektorns roll och dess oförmåga att väga in naturvetenskapliga aspekter i räkenskaperna. Och det är inte bara denna oförmåga som är problematisk, storleken i sig är ett hot. Med en ökad skuldsättning inom alla sektorer av samhället är framtiden överbelånad – både ekonomiskt och ekologiskt. Han ger också några konkreta idéer som skulle ge incitament för en hållbar utveckling och en finanssektor med ett tidsperspektiv längre än ett kvartal.

Stina Oscarson skriver om hur kulturen kidnappats för att bli en del av en ohållbar utveckling.

Lars Wilderäng identifierar de två fundamenten som tillväxten vilar på: befolkningsökningen och den ökade användningen av fossil energi. När inget av detta längre är möjligt måste samhället ställas om och för att inte riskera människovärde, jämlikhet, frihet och demokrati krävs öppna ögon – en tillväxtrealism.

Katarina Bjärvall ger sig ut med tummen över vägen och skissar fram liftandet som ett sätt att sabotera konsumtionskulturen. Att lifta är att spara pengar och miljö men också att osäkra tillvaron, öppna sig för slumpen och hitta tillit till mänskligheten. I framtiden, tror hon, kan det bli så pass ovanligt att ha en egen bil och så pass

självklart att be att få åka med att de flesta bilar som rullar har en eller ett par liftare som passagerare.

Anne Jerneck visar i en kort exposé hur forskningsämnet hållbarhetsvetenskap vuxit fram som ett tvärvetenskapligt initiativ för att överbrygga klyftan mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap. I fokus för det nya ämnet står politik, ekonomi och vetenskap kring de globala utmaningarna såsom klimatförändring, biodiversitetsförlust, fattigdom och växande ojämlikhet.

Pär Holmgren pekar på nödvändigheten att i alla beslut ta hänsyn till att energi, ekonomi och ekologi hänger ihop. Vi ser idag framför allt i Arktis hur den desperata jakten på energi leder till att miljöfrågorna kommer i andra hand.

Pernilla Hagbert diskuterar den paradoxala innebörden av tron på grön tillväxt, med byggindustrin och bostadsbranschen som illustrativt exempel. Hon pekar på den ensidiga tolkningen av hållbara boendemiljöer inom branschen, men även hur vi kan röra oss bortom effektivitet för att ta ett helhetsperspektiv på bostadsutvecklingen.

Susanna Elfors reflekterar över städernas tillväxt och över hur dessa ständigt förväntas bli större på bekostnad av grönområden för ekosystemtjänster, matförsörjning och rekreation. I en personlig betraktelse, som startar i ett barndomsminne, visar Susanna hur den gröna förorten och det lokala gemensamma livet kan fungera som en modell för den omställning som vi måste göra.

Fredrik Lindströms utgångspunkt är att vårt tillväxtbegrepp faktiskt innebär att vi aldrig får bli nöjda. Så fort vi blir för belåtna med våra liv så blir vi sämre på att konsumera, och äventyrar därmed vår välfärd. I vår

nutida livsstil så räcker det ”naturliga” missnöjet inte riktigt till, och därför har vi lärt oss att tillverka missnöje på ett slags konstgjord väg. Vi gör det mycket med hjälp av reklam, som hela tiden påminner oss om bristerna i våra liv – så att vi aldrig blir nöjda. Vi lever i ett ekonomistiskt tidevarv, där vi liksom en narkoman är slav under vårt eget beroende. Och var och en är strängt upptagen med sitt självförverkligande, som man är övertygad om är något man enbart gör för sin egen skull. Men är även vår individualism i själva verket mest ett sätt att hålla tillväxten uppe?

Billy Larsson granskar klimatfrågan med hjälp av en analogi med missbruksproblematik. Det vi missbrukar är jordens resurser och för att komma ur vårt missbruk krävs både att vi släpper fokuseringen på ekonomisk tillväxt och att vi tillämpar en förnyad etik där vi inte har rätt att leva på kommande generationers bekostnad. Och som när det gäller allt missbruk: att komma ur missbruket är både svårt och befriande.

Bengt Brülde slår fast att det inte räcker med teknologiska framsteg utan att det också krävs livsstilsförändringar för att lösa klimatproblemet. Finns det då någon etik som kan stötta oss i denna process? Ett intressant moralfilosofiskt resonemang leder fram till slutsatser som inte är desamma som i det föregående kapitlet.

Birger Schlaug menar att vi i varje tidevarv måste ställa oss frågan: vad är bättre liv? Alltmer talar för att bättre liv idag är mer fri tid, mer social närvaro och mer delaktig kultur. Något som snarast motverkar ekonomisk tillväxt. Vad är det då som gör att vi ändå håller fast vid tillväxttron? Vilka normer och föreställningar är det som håller oss fast?

Christer Sanne tar till bilden av en lök med tre lager för att beskriva social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Med denna liknelse betonar han att de tre hänger intimt samman, är beroende av varandra, men inte på något sätt är likvärdiga.

Stefan Edman sätter fokus på de globala överlevnadsfrågorna, och även om han lyfter fram det som faktiskt har gått åt rätt håll, med exempelvis tillgång till rent vatten och minskad spädbarnsdödlighet andas hans text en stor portion av otålighet. Han saknar inte idéer om vad som borde göras, men för det krävs både politisk handlingskraft och förändringar på det individuella planet.

Amelia Bryne bor i Brooklyn och hon berättar om de osynliga ekonomierna som växer fram där. Ekonomier där människor tar egna initiativ och där livet och inte pengarna är i fokus. Förutom de sociala och miljömässiga värdena ger det i en turbulent tid styrka att inte fullt ut vara beroende av den ”vanliga” ekonomin.

Ylva Lundin hör hemma i Alingsås och i kilometer är avståndet till New York stort, ändå är likheterna mellan SolidarityNYC och Omställning Alingsås slående. Ylva föreslår i bokens sista kapitel att vi tar hjälp av begreppet ”resiliens” när vi försöker förändra oss själva och vårt samhälle. Vi kan inte vänta på beslut uppifrån utan behöver engagera oss och bygga nätverk lokalt för att bättre klara förändringar. Hon berättar konkret och personligt om några av de saker som omställningsrörelsen arbetar med.